

**В. Є. Ромашенко**кандидат педагогічних наук,  
старший викладач кафедри педагогіки та освіти  
Маріупольського державного університету

## ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Статтю присвячено висвітленню зарубіжного досвіду організації освітнього середовища початкової школи. Розглянуто основні характеристики організації навчання в елементарних школах таких країн, як Німеччина, Іспанія, Франція та Люксембург.

Сформульовано основне завдання зарубіжної елементарної освіти, а саме створити дитині найсприятливіші умови для розвитку особистості, враховуючи потреби суспільства та наявні в ньому суперечності, дати базові знання та навички, необхідні для подальшого розвитку та входження в суспільство. Це має здійснюватися у процесі тісної співпраці вчителів з батьками. Школа має функціонувати винятково «для дитини», враховуючи її потреби, здібності та поведінку.

Розкрито сутність та зміст Програми «Відродження» для дошкільних закладів і початкової школи, яка використовується у більшості європейських країн. Зазначено, що до змісту Програми закладено орієнтацію на вікові та індивідуальні особливості дітей, психологічні характеристики розвитку дітей, їхніх пізнавальних можливостей.

Виокремлено та структуровано особливості організації освітнього середовища у школах досліджуваних країн (Німеччина, Іспанія, Франція та Люксембург), а саме: самостійність навчання; мультикультурний зміст навчання; врахування особистого досвіду учня; відхід від конкретного змісту для створення більш абстрактного, від природної мови до формальної; вивчення прикладного дослідження та дидактичного досвіду учителів; надання інформації у блоках відповідно до реалій життя; врахування рівня когнітивного розвитку; дитиноцентризм.

Визначено головні складові частини змісту початкової освіти: загальнолюдські цінності та культура своєї країни; охорона навколишнього середовища, збереження миру, права людини; серйозні зміни в техніці читання та культурі мовлення; розширення навчальних програм через новий матеріал (вивчення правил дорожнього руху, статеве виховання); розвиток диференціації завдань тощо.

**Ключові слова:** початкова освіта, освітнє середовище, зарубіжний досвід, заклад загальної середньої освіти.

**Постановка проблеми.** Початкова школа – фундамент, від якості якого залежить подальше навчання дитини, і це накладає особливу відповідальність на вчителя початкової школи. Тривалий час початкова школа в системі освіти була «школою досвіду», тобто розглядалася як ступінь освіти, де учень мав освоїти такі основні навички, як читання, письмо, рахунок для подальшої освіти. Нині початкова школа уявляється інакше. Нині вона має стати першим досвідом дитини в освітній системі – місцем проби своїх освітніх сил. На цьому етапі важливо розвинути активність, самостійність, зберегти пізнавальну активність і створити умови для гармонійного входження дитини в освітній світ, підтримати її здоров'я та емоційне благополуччя. В умовах реформування освіти досвід розвинених країн світу є безцінним для України, особливо досвід організації освітнього середовища початкової школи.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблеми організації освітнього середовища закладу освіти присвячено праці зарубіжних і вітчизняних науковців, таких як: Г. Балл, І. Бех, Є. Бондаревська, Дж. Гібсон, Н. Крилова, Т. Менг,

В. Орлов, В. Рибалка, В. Семиченко, В. Серіков та ін., сукупність системи впливів, можливостей, умов навчання й розвитку особистості у своїх працях досліджували В. Вербицький, С. Дерябо, І. Єрмаков, Є. Климов, О. Коберник, В. Козирев, Ю. Кулюткін, В. Панов, Н. Поліванова, Г. Пустовіт, В. Слободчиков, С. Тарасов, В. Ясвін та ін., розвивальне середовище вивчали Ш. Амонашвілі, В. Давидов, Д. Ельконін, Л. Занков, Л. Кларін, В. Лебедева, В. Рубцов, А. Хуторський та ін.

**Метою статті** є висвітлення зарубіжного досвіду організації освітнього середовища початкової школи.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Викликом для змін в українській освіті є той факт, що нині, на жаль, початкова школа перестала відповідати сучасним потребам юних громадян, вона стала нецікавою і не досить ефективною порівняно з європейською початковою освітою. На вимогу часу потрібно змінювати підходи та формат навчання.

Процеси, що відбуваються в соціально-економічному та політичному житті України, викликали необхідність підвищення якості освіти і виховання

молодого покоління відповідно до системи цінностей демократичного суспільства, формування концептуальних підходів до навчання учнів. В умовах реформування початкової освіти важливо звертати увагу на такий вагомий аргумент, як досвід країн зарубіжжя.

Проблеми початкової освіти за кордоном зосереджені на гуманістичних цінностях освіти, наданні дітям однакових можливостей у забезпеченні освітніх потреб, поєднанні в цьому процесі національних, культурно-історичних цінностей із загальнолюдськими [1, с. 197–199].

Так, якісне матеріально-технічне, методичне та програмне забезпечення школи в поєднанні з компетентнісним підходом – одна з провідних умов формування сучасного інтегрованого освітнього середовища початкової школи. Нині необхідно не просто заповнити голови учнів знаннями, а сформувати в особистості ключові компетентності для успіху в житті, зробити випускника конкурентоспроможним у суспільстві. Саме таку мету ставить перед учителем Нова українська школа.

У цьому контексті надзвичайно актуальним є вирішення проблеми щодо визначення оптимального віку вступу дитини до школи.

Розглянемо основні характеристики організації навчання в елементарних школах деяких зарубіжних країн. Важливо зауважити, що в розвинутих країнах діти розпочинають обов'язкову освіту з 4 до 7 років.

Програми першого шкільного року навчання в країнах зарубіжжя теж різні. Прихильності серед педагогічної громадськості набуває гуманістична Програма «Відродження» для дошкільних закладів і початкової школи. Її використовують більш як у 20 країнах світу. До змісту Програми закладено орієнтацію на вікові та індивідуальні особливості розвитку дітей. Психологічні характеристики розвитку дітей, їхніх пізнавальних можливостей подані на підставі праць видатних учених – Жана П'яже та Л. Виготського [2, с. 99–102].

Основне завдання зарубіжної елементарної освіти – створити дитині найсприятливіші умови для розвитку особистості, враховуючи потреби суспільства та наявні в ньому суперечності, дати базові знання та навички, необхідні для подальшого розвитку та входження в суспільство. Це має здійснюватися у процесі тісної співпраці вчителів з батьками. Школа має функціонувати винятково «для дитини», враховуючи її потреби, здібності та поведінку.

Якщо ми звернемося до досвіду європейських країн, то побачимо, що подібну мету їхня освіта має давно. Для прикладу, у «Шкільних законах про освіту» східних земель Німеччини така мета була сформульована ще в 90-х роках після об'єднання Німеччини. Навчання набуло більш практичного спрямування, а сам навчальний процес

був зорієнтований на набування учнями навчальних та життєвих компетентностей.

Починаючи з 2000-х років у німецьких початкових школах на заняттях учнів знайомлять з основними навчальними предметами, зорієнтовують зміст та форми навчання на індивідуальні здібності й можливості кожного учня. Виходячи з цього, можна визначити головні складники змісту початкової освіти: загальнолюдські цінності та культура своєї країни; охорона навколишнього середовища, збереження миру, права людини; серйозні зміни в техніці читання та культурі мовлення; розширення навчальних програм через новий матеріал (вивчення правил дорожнього руху, статеве виховання); розвиток диференціації завдань.

Особливістю організації освітнього середовища у школах Німеччини є самостійність навчання, дітей вчать насамперед самостійно мислити, а не зубрити. Вчителі не обмежують учнів, лише підтримують та підказують, а також вчать їх правильно поводитися у соціумі, допомагають проявляти індивідуальні здібності та рости толерантними. У багатьох початкових школах Німеччини є додаткові курси про те, як уникати або запобігати конфліктам.

Учитель працює з кожною дитиною окремо, а діти можуть сидіти не лише за партами, а і на підлозі. Меблі в класній кімнаті розташовані так, щоб діти могли сидіти обличчям один до одного. Цікавим є той факт, що в одному класі можуть сидіти діти не тільки перших, але і других і навіть третіх класів. У такий спосіб діти вчаться взаємодіяти зі старшими дітьми і вчитися у них.

Протягом перших двох років дітей не оцінюють, лише заохочують веселими смайлами або іншими символами.

Початкова освіта в Іспанії складається із 3 циклів по два роки кожен і має на меті набуття базових навичок для підготовки учнів до навчання у середній школі. Навчання базується на врахуванні індивідуальних потреб дитини. Для кращого розкриття творчого потенціалу учнів застосовуються різні методики, зокрема діяльнісна технологія навчання. Навчання є дитиноцентристським. У навчальному процесі активно використовуються аудіовізуальні засоби та новітні технології.

У початковій школі вивчаються інтегровані навчальні курси: природничі та соціальні науки; релігія, етика та мораль. Зміст освіти та методи навчання відповідають вимогам часу, оскільки вони формують у дітей навички і знання ХХІ століття: креативність і новаторство, критичне мислення, роботу в команді, гнучкість і винахідливість, уміння навчатися, комунікативні навички тощо.

До особливостей організації освітнього середовища початкової школи в Іспанії можна віднести: урахування рівня *когнітивного розвитку*, якого досягли учні у різному віці, що дає змогу постійно

визначати пріоритетність вивчення навчальних предметів; надання інформації у блоках відповідно до *реалій життя* для хлопців і дівчат, а не як окремі теми; врахування *особистого досвіду* учня відправною точкою для отримання нових знань; відхід від конкретного змісту для *створення більш абстрактного*, від природної мови до формальної; вивчення *прикладного дослідження* та дидактичного досвіду учителів.

Значну роль відведено мотивації учнів та підтриманню їхнього інтересу до навчання. Щоб уникнути монотонності навчального процесу, педагоги постійно використовують різні методики з урахуванням: вікових потреб учнів; кількості хлопців і дівчат у класі; рівня знань, набутого на попередньому етапі навчання; рівня мотивації учня; досвіду; особистості вчителя та обсягу навчально-дидактичних матеріалів, які він використовує у професійній діяльності [3, с. 52–55].

Цікавими в Іспанії є техніки та інструменти оцінювання рівня знань учнів початкової школи. Ці стратегії та критерії розроблено для оцінювання знань, набутих учнями під час кожного циклу навчання. Також вони використовуються для прийняття рішень (виправляти, розширювати, регулювати, спрощувати, варіювати) у будь-який момент навчального процесу, щоб відповідати потребам і вимогам часу. До них відносять: *соціометричне дослідження*, щоб зрозуміти внутрішню структуру класу або групи; *спостереження за щоденною роботою дітей у класі* (за розмовами хлопчиків і дівчат, за їхньою індивідуальною та колективною роботою (у групах) під час виконання поставлених завдань; *аналіз завдань*, виконаних у шкільному зошиті для визначення вміння виражати свою думку письмово, навички самоорганізації тощо; *самооцінка* учнів як суб'єктів навчального процесу, які несуть відповідальність за своє навчання і його результати, використання дидактичних матеріалів [4].

У Франції в початковій школі переважає традиційний метод заучування напам'ять. У 1997 р. проводиться реформування освіти, що робить її сучаснішою. У дошкільних установах починають вивчати іноземні мови, велика увага приділяється використанню комп'ютерів у навчанні дітей. Водночас французи не відмовляються від традиційних цінностей освіти, зокрема від заохочення енциклопедичних знань.

Освітні цілі дошкільного виховання у Франції полягають у розвитку фізичних, соціальних, поведінкових й інтелектуальних навичок, необхідних для вироблення вміння вирішувати різноманітні ситуації, що диктуються складним повсякденним життям [5, с. 194–196]. Досягнення цих цілей забезпечується єдністю вимог оточення. Дитину заохочують контролювати свою поведінку, обслуговувати себе, намагатися вирішувати нові завдання,

регулювати стосунки з оточуючими, відстоювати свої права. Цих дій не можна терміново навчити, але можна поступово виховати певні особистісні якості, тому педагоги віддають перевагу дитячій ініціативі, а не навчанню. Мультикультурне походження часто заважає дитині поводитися адекватно; для таких дітей особливо актуально набути досвіду життя в колективі, оволодіти мовленням, ознайомитися з новими суспільними поняттями. Професійний педагог стежить за успіхами дітей у вирішенні завдань, формуванні понять, розвитку пам'яті, логічному мисленні, яких вони набувають завдяки комунікації і взаємодії з однолітками.

У підготовчому циклі діти мають досягти такого [6]: набути моторних навичок, функціонально значущих, орієнтованих на особливості індивідуального розвитку; навчитися самовиражатися в усній і письмовій формах; оволодіти малюванням й основами інших мистецтв; займатися основами наук і технічної діяльності.

У початковій школі Франції, передусім, акцентується увага на підготовці до навчання у школі другого ступеня (обов'язкова освіта). Оскільки не всі учні засвоюють навчальну програму настільки добре, щоб отримати свідоцтво бакалавра, а завдання, які вони мають вирішувати, стають все складнішими, програми переглядаються так, щоб ретельніша увага приділялася практичному ознайомленню з поняттями. Загалом, завдання ставляться в такій послідовності: знати (оволодіти певною сумою знань); знати, як зробити щось (оволодіти практичними навичками); знати, як жити (оволодіти соціальною компетенцією); знати, як змінюватися (набути такого ставлення до життя, яке дає змогу не зупинятися на досягнутому, не бути обмеженим, не боятися прагнути нового, досконалішого) [7; 8].

Вдосконалення освітньої системи Франції позиціонується в напрямі меншої централізації навчальної діяльності, на утворенні більш адаптивного, відкритого, привабливого для учнів навчання з високим академічним стандартом. Зокрема, пропонується розробляти мультикультурний зміст навчання, приділяти увагу розвитку комунікативної і когнітивної компетенції як наслідку соціальної взаємодії, кооперації, конструктивної конфронтації, спілкування між однолітками. Велике значення приділяється реабілітації дітей з недоліками розвитку, наданню всебічної допомоги батькам щодо виховання дітей.

Дуже цікавим є підхід до організації освітнього середовища початкової школи в Люксембурзі. Велику увагу тут приділяють вивченню іноземних мов. У початковій школі Люксембургу вивчають усі три офіційні мови країни – французьку, німецьку та люксембурзьку, в середній школі додається ще й англійська. У деяких ліцеях можна також вивчати італійську, іспанську. Загалом майже 50%

навчальної програми в школах Люксембургу припадає на вивчення іноземних мов, тому майже всі учні завершують навчання у школі поліглотами. Також діти у молодшій школі вивчають історію, математику, природничі науки, географію, музику й фізкультуру.

Дуже частим явищем у Люксембурзі є розробка викладачами власної методики викладання, до якої охоче дослухаються. Багато класів працюють за новаторськими програмами. Усі школи забезпечені найновішими технічними приладами, необхідною літературою.

Обов'язкова освіта у цій країні стартує з 4 років. Спершу діток навчають спілкуватися, в ігровій формі ознайомлюють з різними науками. У 6–7 років учать логіки, арифметики, вивчають основи здоров'я та будову тіла. У 8–9 років навчання фокусують на грамотності, вивченні мов. Четвертий цикл базового навчання діти закінчують у 11 років.

Цікавим є факт, що в Люксембурзі на офіційному рівні школярі не складають жодних іспитів.

Отже, згідно із сучасними засадами Європейського Союзу, що зумовлюють функціонування початкових шкіл, а також в умовах реформування початкової освіти в Україні, варто підбити підсумок: учень визначається як індивідуальність і суб'єкт; підтримуються його потреби розвитку, здібності, інтереси та індивідуальний досвід; учень не пасивний, а творчо працює; має місце описова (якісна) оцінка, підтримка учня у процесі переходу з класу до класу; звертається увага на професійний розвиток учителя, на його подальше вдосконалення, організаційну та педагогічну культуру, особистісні якості, цінності та педагогічну компетентність; у процесі навчання домінують: оперативні цілі, зміст освіти, пристосований до психофізичних можливостей учня, активізаційно-творчі методи, різноманітні форми

діяльності, а також аудіовізуальні навчально-допоміжні засоби; заняття – цікаві, захоплюючі, а отримані знання – тривалі, ґрунтовні, системні, актуальні для подальшого процесу навчання; пропонувані навчальні програми, а також підручники спрямовані на набуття компетенцій учнів, підтримують дитячий стиль мислення та діяльності й базуються на їхніх природних можливостях; значно розширюється співпраця школи з сім'єю, з локальним середовищем у процесі навчання та виховання учня; класні кабінети, шкільні лабораторії та майстерні оснащені сучасними навчальними засобами; значна увага відводиться педагогіці гри, театралізації, комп'ютерним заняттям, тренінгу розвитку творчості та ін.

#### Список використаної літератури:

1. Савченко О. Дидактика початкової школи : підручник для студентів педагогічних факультетів. Київ, Абрис. 1997. 416 с.
2. Проскура О. Психологічна підготовка вчителя до роботи з першокласниками : навчальний посібник для студентів педагогічних факультетів. Київ, Освіта. 1998. 199 с.
3. Войтко О. Особливості початкової освіти в Іспанії. *Початкова освіта за рубежом*. 2013. № 4. С. 52–55.
4. Вебсайт Міністерства освіти, культури і спорту Іспанії. URL: [http://www.mecd.gob.es/educacion\\_mecdareas\\_educacion/sistema\\_educativo.html](http://www.mecd.gob.es/educacion_mecdareas_educacion/sistema_educativo.html) (дата звернення: 06.03.2019).
5. Парамонова Л. Дошкольное и начальное образование за рубежом. *История и современность*. 2001. 240 с.
6. Лігоцький А. Тенденції розвитку світових освітніх систем. Київ. 1995.
7. Джуринский А. Развитие образования в современном мире : учебное пособие. Москва, ВЛАДОС. 1999. 200 с.

#### Romashenko V. Organization of the educational environment of the primary school: foreign experience

*The article is devoted to the coverage of foreign experience in organizing the educational environment of primary school. The main characteristics of the organization of training in elementary schools of such countries as Germany, Spain, France and Luxembourg are considered.*

*Formulated the primary task of foreign elementary education, namely the creation the most favorable conditions for children, for the development of their individual, taking into account the needs of society and the existing contradictions in it, give the basic knowledge and skills necessary for further development and entry into society. This should be done in the process of close cooperation between teachers and parents.*

*The school should function exclusively "for the child", taking into account his needs, abilities and behavior.*

*The essence and content of the "Renaissance" program for the kindergartens and elementary schools that is used in most European countries are revealed. It is noted that the program's contents contain age orientation and individual peculiarities of children, psychological characteristics of children's development, their cognitive abilities.*

*The peculiarities of organization of the educational environment in the schools of the studied countries (Germany, Spain, France, Luxembourg) are singled out and structured, namely: independence of training; multicultural content of training; taking into account student's personal experience; leaving specific content to create more abstract, from natural language to formal; study of applied research and teaching experience of teachers; provision of information in blocks according to the realities of life; taking into account the level of cognitive development.*

*The main components of the content of elementary education are defined: universal values and culture of the country; protection of the environment, preservation of peace, human rights; serious changes in the technique of reading and speech culture; extension of educational programs through new material (study of traffic rules, sexual upbringing); development of differentiation of tasks.*

**Key words:** *primary education, educational environment, foreign experience, institution of general secondary education.*